

GÖRÖGKATOLIKUS ÖRÖKSÉGGKUTATÁS

Istenszülő-ikon Nagypeleskéről

A román-magyar határon, Szatmárnémetitől északkeletre fekszik Nagypeleske (Peleş). A település nevét Gvadányi József „A peleskei nótárius” című munkája tette ismertté, amelynek komikus főhősét állítólag a falu kissé maradi földesuráról, Becsky Györgyről mintázták.

Nagypeleskére az 1700-as évek elején telepítették be a Becskeyek a görögkatolikus jobbgyököt, a község többsége ma is magyar görögkatolikus. Az első fatemplom formájáról az 1818-as inventárium segítségével alkothatunk fogalmat: volt tornya, két kis harangja, hajója a nők és a férfiak templomára oszlott, az ikonosztázionja csak két ajtóval rendelkezett. A rossz állapotú és már szűknek bizonyuló templom helyett 1821-ben kezdtek újat építeni téglából. Az építkezés többször megszakadt, 1832-ben az újjal körbeépített régi templomot lebontották és kihordták, faanyagát eladták. A bontás után viszont a régi templom ikonosztázionját az újba állították be, de az építkezés teljesen csak négy év múlva ért véget, amikor a templomot beboltolták, novemberben fel is szentelték. Ekkor a berendezés tovább gyarapodott, ugyanis a régi ikonosztázion alapképe fölé, Prózma Mihály nemes a 12 apostol és Krisztus képét festette meg vászonra, ennek tetejére a keresztrefeszítés jelenetét helyezte, a királyi ajtót meg is aranyozta. Teljesen új ikonosztázion építését 1906 novemberében határozta el az egyháztanács. A budapesti Réty és Benedek cég tervét és árajánlatát fogadták el, „azon hozzáadással, hogy az új ikonosztázionba a meglevő Szűz Mária kegykép kellő restaurálás után behelyezendő, és a cég vegye át a régi képállvány királyi ajtóit 300 korona értékben.” A cég jelen lévő képviselője kész volt az alkura, további 300 korona engedményt is adott, így 3900 helyett csak 3300 koronát kért. Az új képállványt (6,5 m széles, 7 m magas) két hónap múlva, az ónapert szerinti Karácsony vigíliáján (január 6.) be is állították. Föltűnő, hogy a szerződéssel ellentétben, a régi Mária-kép helyett egy újat helyeztek el a királyi ajtó fölött. Minden bizonnyal a pócsi templom ikonosztázionját tekintették mintának, ahol ekkor még a királyi ajtó felett volt a kegykép. Érdekes, hogy a peleskei ikonosztázionon a próféták körüli faragott ornamentika nagyon különböző elemekből áll, ugyanis a korábbi faragott berendezési tárgyak töredékeiből, mozaikszerűen rakták össze, nyilván a takarékoság jegyében.

Közel tíz évvel ezelőtt, a templom padlásán találtunk rá az Istenszülőt a gyermek Jézussal ábrázoló ikonra, amely a főntebb idézett leírásban szereplő „kegyképpel” lehet azonos, és talán a régi ikonosztázion alapképe volt. A hagyományos technikával festett ikonon Mária jobbában tartja gyermekét, baljával rá mutat (ezért az ún. Útmutató típusba sorolható), Jézus jobbával áld, baljában glóbuszt tart. Az ikon háttere ezüstözött, a krétaalapozásba vésett, akantusz levelekből kombinált díszítéssel, ún. mustrákkal ékes, de hosszúkás kék mezőkben az Istenszülő és Jézus görög neveinek rövidítése is olvasható, a gyermek nimbuszában a „ho ón” (=A létező) görög szavak szerepelnek. Az ikon felső részét félköríves, profilozott léccel keretítették, két faragott rozettával. Az alapdeszka két oldalára vastagabb keretdeszkákat helyeztek, amelyekhez eredetileg faragott oszlopok voltak erősítve, az egyikből a lábát töredéke, a másikkól semmi, csak az egykori faragványt tartó kovácsoltvas szeg maradt fenn. A tábla a megtalálásakor nagyon rossz állapotban volt, a hátoldal merevítő léce kiesett, középen kettérepedt (1. kép).

Az ikon – stílusa alapján – 1700 körül, nem sokkal az egyházközség alapítása után készülhetett. Ettől a mestertől, vagy műhelyétől több ikon is fennmaradt a szatmári és kárpátaljai egyházközségekben (pl. az Istenszülő Kántorjánosiból, Angyali üdvözet és Szent Miklós Hodászról /Nyíregyháza, Görögkatolikus Egyházművészeti Gyűjtemény/). Elképzelhető, hogy ezek az ikonok galíciai eredetű, de már a Kárpátok belső oldalán megtelepedett festők műhelyéből származnak. Az arcok hangsúlyos eleme az egyenes nyergű orr, a szelídséget árasztó szemek és a domináns meleg színek. Az

előbb említett ikonok mellett szorosabb kapcsolatot mutat a peleskei ikonnal a Nagydobosról előkerült Szent Miklós ikon, amely nem csak stílusában, hanem azonos kialakítású keretével és közel egyforma méretével a peleskei ikon legszorosabb rokonának tűnik. Nem zárható ki, hogy ez a Szent Miklós ikon Nagypeleskéről származott el, ugyanis 1907 nyarán, a feleslegessé vált régi ikonosztázion képeket, hogy ne foglalják a torony alatti helyet, árverésen értékesítették a hívek között. A vásárlók és az eladott képek számát feljegyezték, de hogy ki, melyik képet vette meg, sajnos nem. Elképzelhető, hogy a Szent Miklós képet megvásárló személyen keresztül Nagydobosra került az ikon, bár az sem zárható ki, hogy az ottani fatemplom része volt.

Az igen rossz állapotú peleskei ikon 2010-ben került a budapesti Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézetébe, ahol Seres Tamás végzős hallgató állította helyre diplomamunkaként (2. kép). Az ikon fa hordozóját konzerválták, a pergő részeket stabilizálták, a hiányokat retusálták. Az ikonon a főalakok glóriájában és Jézus nyakánál észrevehető szög nyomok arra utalnak, hogy

egykor koronák, ékszerek díszítették, talán ezért nevezték „kegyképpnek” a századfordulón. A két hiányzó oszlopot a Repenyén (Kárpátalja), ugyanettől a műhelytől származó Istenszülő-ikon eredeti, áttört faragású keret-oszlopai alapján Szilágyi Mária, végzős faszobrász restaurátor faragta meg, úgy, hogy a kicsi eredeti töredéket és vasszőget is belefoglalták. A kiváló szakmai tudással restaurált ikon megtekinthető a Magyar Nemzeti Múzeum „Megmentett Műkincsek 2011” című kiállításán szeptember 11-ig.

Terdik Szilveszter